مجله علوم تغذیه و صنایع غذایی ایران
سال شانزدهم، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۰، صفحات ۱۴۱-۱۲۳

مقاله مروری

پیشنهادهای سیاستی به منظور افزایش سرانه مصرف شیر و لبنیات در کشور بر پایه مرور دامنه

روشنک روستایی[۱]، حسن عینی زیناب[۲]، فاطمه محمدی نصر آبادی[۳]

۱- کاندید دکترای سیاست غذا و تغذیه، دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

۲- دانشیار گروه تغذیه جامعه، دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

۳- نویسنده مسئول: دانشیار پژوهشی گروه تحقیقات سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی غذا و تغذیه، دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. پست الکترونیکی: f.mohammadinasrabadi@sbmu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۹/۷/۲۵ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۴

چکیده

طی دهه اخیر مصرف لبنیات در خانوارهای ایرانی روند کاهشی داشته است و به حدود ۱۶۴ گرم در روز رسیده است که با پیشنهادهای"سبد غذایی مطلوب برای جامعه ایرانی" مبنی بر مصرف روزانه ۲۵۰ گرم لبنیات فاصله بسیار زیادی دارد. طیفی از عوامل مختلف از جمله فراهم بودن مواد غذایی، دسترسی به مواد غذایی و انتخاب‌های غذایی بر مصرف شیر و لبنیات تأثیرگذارند و این عوامل به نوبه خود از سیاست‌های اتخاذ شده در بخش‌های تولید، فراوری، عرضه و مصرف لبنیات تأثیر می‌پذیرند. در این مطالعه مروری که با رویکرد پراگماتیسم و با هدف شناسایی سیاست‌های مورد استفاده در حوزه تولید و مصرف لبنیات در ایران و سایر کشورهای جهان و اثربخشی این سیاست‌ها در قالب جست و جوی دامنه انجام پذیرفته است، با توجه به طیف وسیع سیاست‌ها در این حوزه ابتدا با مرور ساده متون چهارچوب کلی سیاست‌ها و واژگان کلیدی در دو بخش سیاست‌های حوزه تولید و مصرف از ادبیات علمی استخراج گردید. سپس بانک‌های اطلاعاتی Scopus، Pubmed، SID وGoogle scholar در بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۰۰۵ مورد جستجو قرار گرفت. همچنین جستجو با استفاده از موتور جستجوی گوگل در بین مقالات، گزارش‌ها، تارنماهای رسمی مرتبط با کشاورزی مانند USDA، سازمان جهانی بهداشت، پارلمان اروپا و مانند آن انجام پذیرفت. پس از غربالگری، ۶۷ مقاله و گزارش، وارد این مطالعه شدند. تجزیه و تحلیل داده ها با توصیف روایتی مطالعات وارد شده انجام پذیرفت. یافته‌ها نشان می‌دهند در جوامع با تجربه موفق در این حوزه، عموماً رویکردهای جامع و یکپارچه از تولید تا مصرف لبنیات با تاکید بر حمایت از تولیدکنندگان مورد استفاده قرار گرفته اند. بر این مبنا می‌توان نتیجه گیری کرد که اتخاذ روش‌های به روز و پویا در قیمت گذاری شیر خام و با در نظر گرفتن هزینه‌های حقیقی تولید، تمرکز بر روش‌های افزایش بهره وری و کاهش هزینه‌های تولید و همچنین تغییر در سیاست سقف قیمتی در صنایع لبنی می‌تواند در بهبود تولید و عرضه شیر در کشورکمک کننده باشد. از سویی دیگر ضروری است به طور همزمان احیای برنامه‌های حمایتی دولت در زمینه مصرف شیر و لبنیات از جمله برنامه شیر مدرسه و همچنین پیگیری گنجاندن مقادیر کافی لبنیات در برنامه‌های کمک غذایی برای سالمندان و بسته‌های غذایی حمایتی برای دهک‌های درآمدی پایین جامعه، علاوه بر مادران باردار و کودکان دچار سوءتغذیه تحت پوشش طرح حمایتی- مشارکتی مد نظر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: یارانه، شیر مدرسه، قیمت، تعرفه، برنامه‌های ترویجی، مرور دامنه

• مقدمه

شیر و فراورده‌های لبنی به عنوان منبع غنی مواد مغذی، می‌توانند نقش مهمی در تغذیه انسان به ویژه در کشورهای با درآمد متوسط و پایین و دسترسی محدود به مواد غذایی با منبع حیوانی، داشته باشند (۲، ۱). طی دهه اخیر مصرف لبنیات در خانوارهای ایرانی روند کاهشی داشته است. در حال حاضر بر اساس اطلاعات هزینه و درآمد خانوار در سال ۱۳۹۶ سرانه مصرف لبنیات در کشور در حدود ۶۰ کیلوگرم در سال (۱۶۴ گرم در روز) بوده است (۳) که با پیشنهادهای"سبد غذایی مطلوب برای جامعه ایرانی"(۴) مبنی بر مصرف روزانه ۲۵۰ گرم لبنیات فاصله بسیار زیادی دارد و این در حالی است که طبق مادۀ ۸۴ قانون برنامۀ چهارم، دولت به برقراری «امنیت غذا و تغذیه در کشور، تأمین سبد مطلوب غذایی و

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

کاهش بیماریهای ناشی از سوءتغذیه و گسترش سلامت همگانی در کشور» موظف شده است (۵).

مصرف ناکافی شیر و لبنیات در دوره کودکی و نوجوانی می‌تواند باکاهش تراکم توده استخوانی سبب افزایش خطر بروز پوکی استخوان در بزرگسالی شود. همچنین کاهش مصرف لبنیات در بلند مدت با خطر بروز بیماری‌های مزمن، مانند انواع دیابت، بیماری‌های قلبی-عروقی و انواع سرطان‌ها همراه است (۲). بنابراین لبنیات به عنوان بخش مهمی از یک رژیم سالم و متعادل، می‌تواند این پتانسیل را داشته باشد که بار بیماریهای مزمن شایع در جمعیت را کاهش داده و هزینه‌های درمانی را برای جامعه بطور قابل ملاحظه ای کاهش دهد (۶، ۲).

مصرف مواد غذایی و از جمله شیر و لبنیات به میزان قابل توجهی تحت تأثیر طیفی از عوامل مختلف از جمله فراهم بودن مواد غذایی، دسترسی به مواد غذایی و انتخاب‌های غذایی است که هر یک به نوبه خود تحت تأثیر عوامل متعدد قرار دارند. عوامل پیچیده و متعددی فراتر از تصمیمات شخصی بر انتخاب و الگوهای رژیم غذایی تأثیر می‌گذارد. در سطح فردی عواملی چون الگوی مصرف (علایق، ذائقه‌ها و مطلوبیت‌ها) و باورها و آگاهی‌های مردم در مورد شیر و فرآورده‌های شیری و تأثیر آن بر سلامت در انتخاب و مصرف لبنیات تأثیرگذار است. چنانکه مطالعات انجام گرفته در کشور نیز نشان می‌دهند عواملی مثل سن، تحصیلات و اهمیت به ورزش، داشتن احساس خوب از مصرف لبنیات و آگاهی از تأثیر لبنیات بر سلامتی بر احتمال مصرف لبنیات تأثیر گذارند (۷). تعیین کننده‌های فرهنگی اجتماعی شامل الگوهای زندگی در خانه، هنجارهای خانوادگی و جامعه، فشارهای اجتماعی، طبقه اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، نژاد/ قومیت و ویژگی‌های محیط زندگی است. یافته‌های مطالعه اسفرجانی و همکاران نشان می‌دهد محل سکونت، قومیت، وضعیت اجتماعی- اقتصادی خانوارها از مهمترین عوامل مؤثر در مصرف شیر در استان آذربایجان به شمار می‌رود (۸) و در مطالعات دیگری در کشور نیز به قیمت و هزینه‌های خانوار به عنوان عوامل تأثیرگذار بر احتمال مصرف شیر اشاره شده است (۹، ۷). علاوه بر موارد ذکر شده، فشارهای گسترده تجاری از جمله بسته‌بندی مواد غذایی، بازاریابی، تبلیغات و برداشت‌های اجتماعی فرهنگی از هنجارها نیز بر انتخاب مصرف کننده تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال حسینی و عرفانیان (۱۰) در مطالعه خود نشان دادند استراتژی‌های بازاریابی اخذ شده در شرکت سهامی شیر پگاه توانسته است بر مقدار تقاضای محصولات مورد مطالعه این شرکت در تمامی استان‌های تحت پوشش، اثر مثبت و معنی داری داشته باشد. کرباسی و آقاصفری نیز نشان داده اند متغیرهای تصویر برند، اطلاعات درباره تاریخ انقضاء، تبلیغات، آگاهی از برندهای موجود لبنیات و هزینه ماهانه خانواده بر احتمال گرایش به مصرف لبنیات برند تأثیر مثبت و معناداری دارد (۹). هر یک از این عوامل تعیین کننده، از محرک‌های وسیع تر انتخاب مواد غذایی مانند جهانی سازی، سیاست‌های کشاورزی و شیوه‌های تولید، توافق‌های تجاری ملی و بین المللی و تأثیرات اکوسیستم تأثیر می‌پذیرند و به نوبه خود آن را شکل می‌دهند. با سیاست‌گذاری آگاه از شواهد، هر یک از این عوامل فرصتی را برای دولت‌ها فراهم می‌کنند تا از ارتقای رژیم غذایی، سلامت و رفاه جوامع حمایت کنند (۱۳-۱۱).

در ایران با وجود به کارگیری سیاست‌های مختلف در بخش‌های تولید و فراوری و مصرف در طی دهه‌های گذشته، مصرف لبنیات در جامعه روندی نزولی را دنبال می‌کند، به طوریکه بر اساس داده‌های فائو، سرانه فراهمی شیر در کشور از ۶۶/۵ کیلوگرم به ازای هر نفر در سال ۲۰۰۶ (بالاترین میزان طی سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۰۵) به ۲۲/۶۴ کیلوگرم در سال ۲۰۱۸ کاهش یافته است (۱۴). به همین منظور مطالعه حاضر با هدف شناسایی سیاست‌های مورد استفاده در حوزه تولید و مصرف لبنیات در ایران و سایر کشورهای جهان و نتایج ارزیابی این سیاست‌ها در قالب جست و جوی دامنه انجام پذیرفت.

• مواد و روش‌ها

مطالعه مروری حاضر یک مطالعه مرور دامنه (Scoping review) با رویکرد پراگماتیسم به شمار می‌رود. به طور کلی مطالعات مرور دامنه معمولاً برای "شناسایی" و به منظور روشن کردن تعاریف عملی و مرزهای مفهومی یک موضوع یا زمینه مورد استفاده قرار می‌گیرند. بنابراین این روش بررسی به ویژه هنگامی مفید است که مجموعه ای از ادبیات علمی هنوز به طور جامع بررسی نشده است یا به دلیل طبیعت پیچیده یا ناهمگن، قابل بررسی با مطالعات مرور منظم نیست. این مطالعات می‌توانند به عنوان تمریناتی برای جمع‌بندی و انتشار یافته‌های تحقیق، شناسایی شکاف‌های تحقیق و ارائه توصیه هایی برای تحقیقات آینده انجام شود (۱۵). در همین راستا مطالعه حاضر با هدف مرور مداخلات سیاستی در حوزه تولید و مصرف شیر و لبنیات (در گروه‌های سنی مختلف و در کشورهای با درآمد بالا، متوسط و پایین) و ارزیابی‌های کمی و کیفی انجام شده در خصوص تأثیرات این سیاست‌ها در

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

قالب مرحله اول طرح تحلیل نظام غذایی شیر و لبنیات در ایران به منظور ارائه پیشنهادات سیاستی به منظور بهینه سازی سرانه مصرف لبنیات انجام پذیرفت.

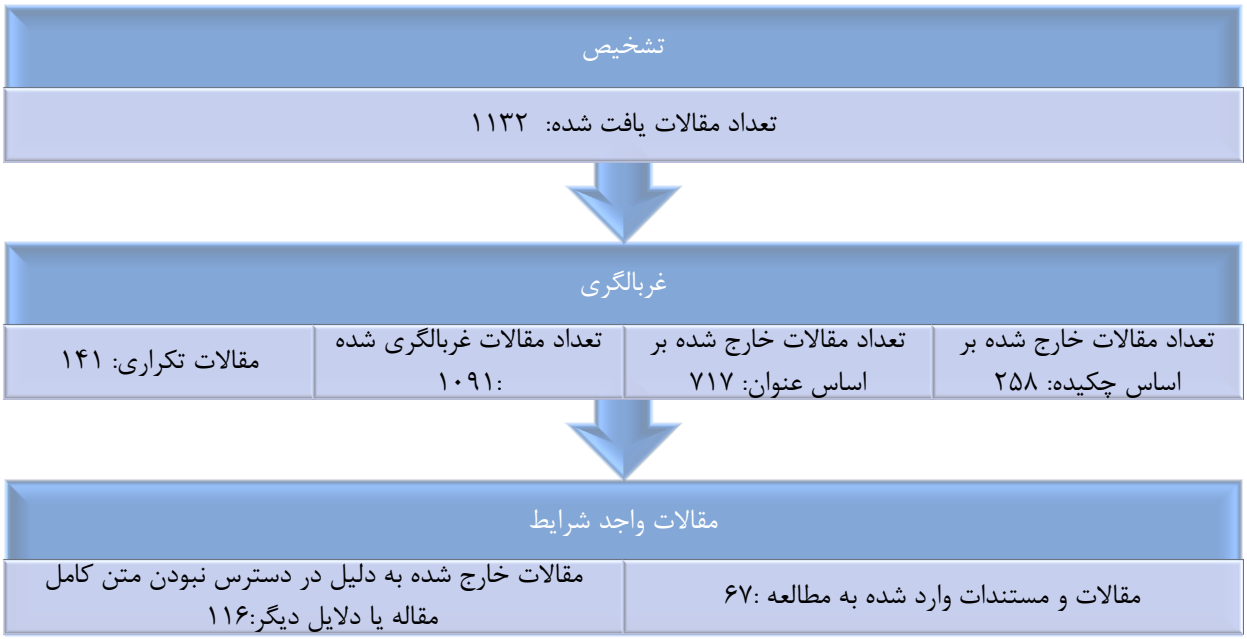
با توجه به طیف وسیع سیاست‌ها در این حوزه ابتدا با مرور ساده متون چهارچوب کلی سیاست‌ها در دو بخش سیاست‌های حوزه تولید و مصرف از ادبیات علمی استخراج گردید. سپس بانک‌های اطلاعاتی Pumed، Scopus و Google scholar و همچنین پایگاه اطلاعاتی SID با استفاده از کلید واژه‌های مناسب که در جدول ۱ نشان داده شده است، در طی دوره زمانی ۲۰۰۵-۲۰۲۰، مورد جستجو قرار گرفت.

جدول ۱.

همچنین جستجو با استفاده از موتور جستجوی گوگل در بین مقالات، گزارش‌ها، تارنماهای رسمی مرتبط با کشاورزی مانند USDA ، سازمان جهانی بهداشت، پارلمان اروپا و مانند آن انجام پذیرفت. در هر یک از گروه‌های اقدامات سیاستی، وجود یا عدم وجود سیاست‌ها و اثربخشی سیاست مورد نظر در بین مطالعات مرور سیستماتیک و غیر سیستماتیک و مقالات اصیل که تأثیر مداخلات را ارزیابی کرده بودند، مورد جستجو قرار گرفت. مرحله اول با توجه به این کلید واژه‌ها ۱۱۳۲ عنوان به دست آمد که پس از حذف عناوین تکراری ۱۰۹۱ عنوان باقی ماند. پس از غربالگری عناوین در مرحله اول و غربالگری بر اساس چکیده در مرحله دوم و غربالگری بر اساس متن کامل مقاله در مرحله پایانی ۶۷ مقاله و مستند وارد این مطالعه شدند. مراحل انجام مطالعه در نمودار ۱ نشان داده شده است. تجزیه و تحلیل داده ها با توصیف روایتی مطالعات وارد شده انجام پذیرفت.

جدول ۱. کلیدواژگان فارسی و انگلیسی استفاده شده برای جست و جو

کلید واژگان فارسی			English Keywords		
شیر	قیمت تضمینی	محل کار	Milk	Support price	Campaign
لبنیات	خرید تضمینی	برنامه کمک غذایی	dairy	Market price support	Labelling
تولید	پرداخت مستقیم		Consum*	Direct payment	School
مصرف	تعرفه		produc*	Quota	Worksite
قیمت	انتقال وجه نقد		Price	Tariff	Food assistance program
یارانه	بسیج آموزشی		Subsidy	Purchase	Food provide Program
مشوق	برنامه ترویجی		Incentive	Cash transfer	Food bank
حاشیه سود	برچسب گذاری		Revenue protection	Voucher	
قیمت حمایتی	مدرسه		Margin protection	Promotion	

نمودار ۱. مراحل انجام کار

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

• یافته‌ها و بحث

یافته‌های مرور ساده متون نشان داد در بخش تولید، سیاست‌های کشاورزی در جهان با پنج رویکرد متفاوت به شرح ذیل تقسیم بندی شده است (۱۷، ۱۶):

- ارائه سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت ریسک که موجب کاهش مخاطرات کاهش دهنده درآمد در بخش کشاورزی می‌شود مشتمل بر:
  - ابزارهای سیاستی حمایتی غیر قیمتی مانند بیمه درآمدی
  - ابزارهای سیاستی حمایتی قیمتی مانند کنترل تولید، خریدهای داخلی، تعیین قیمت، قیمت حمایتی (تعیین کف قیمت برای برخی اقلام لبنی)
- کاهش هزینه سرمایه و نهاده: پرداخت یارانه‌های مستقیم و غیر مستقیم به نهاده‌های تولید، اعطای تسهیلات مالی ارزان قیمت برای تحریک سرمایه گذاری
- حمایت از قیمت بازار داخلی از طریق ایجاد تعرفه‌های واردات و مشوق‌های صادراتی
- انواع پرداخت‌های مستقیم به کشاورزان
- بهبود محیط کسب و کار برای کشاورزی: سرمایه گذاری در زیربناها، توسعه خدمات عمومی نظیر آموزش، ترویج و تحقیقات کشاورزی مانند اصلاح نژاد دام، لقاح مصنوعی و مانند آن، زیرساختهای حمل و نقل و بهبود دسترسی به بازار، زیر ساخت‌های بهداشتی و تجهیزات مورد نیاز مانند خدمات دامپزشکی، دارو و واکسیناسیون دام که منجر به بهبود فضای کسب و کار در بخش کشاورزی می شوند.

همچنین اقدامات سیاستی را که به منظور بهبود الگوهای غذایی در جوامع انجام می‌شوند نیز می‌توان در پنج دسته کلی طبقه بندی کرد که عبارتند از:

- قیمت: سیاست‌های تأثیرگذار بر قیمت از طریق مالیات، یارانه و مشوق‌های اقتصادی
- برنامه‌های کمک غذایی: انتقال پول نقد، کالابرگ‌های غذایی
- تهیه و ارائه غذا: در محیط‌های مشخص مثل مدارس، جوامع یا محل‌های کار
- برنامه‌های ترویجی مصرف غذا: اعم از تبلیغات، بازاریابی به ویژه برای کودکان، بسیج (کمپین)های رسانه ای و آموزش تغذیه
- برچسب گذاری غذایی: برچسب گذاری تغذیه ای کالاها، برچسب گذاری کالری در فروشگاه‌ها/رستوران‌ها

این مداخلات می‌توانند در سطوح مختلف از سطح نهادها و سازمان‌ها تا سطح بین المللی قابل اجرا باشند و گروه‌های هدف مختلفی را در برگیرند (۱۸، ۱۳).

سیاست‌های جانب تولیدکننده

کشورهای توسعه‌یافته دارای سابقه طولانی در حمایت از صنایع لبنی محلی از طریق ابزارهای سیاست‌گذاری هستند. همه این مداخلات سیاستی برای اطمینان از اهداف درآمد پایدار و بالای تولیدکننده طراحی شده اند. حمایت قابل توجه از این بخش نسبت به سایر بخش‌ها ممکن است به ویژگی‌های محصول از جمله آسیب پذیری شیر و لبنیات، الگوهای تولید فصلی و نیاز به فراوری بیشتر مرتبط باشد. علاوه بر این، مزارع لبنی در کشورهای توسعه‌یافته (و در برخی از کشورهای در حال توسعه) نسبت به سایر مزارع دارای تنوع محصول کمتر و وابستگی بیشتر به درآمد مزرعه هستند. در بیشتر کشورهای توسعه‌یافته، اهداف سیاست‌ها و برنامه‌های بسیار پیچیده بسیار ساده است: حمایت از قیمت‌ها و یا درآمد تولید کننده شیر. هر چند مکانیسم‌های دستیابی به این اهداف، از طریق انتخاب اقدامات سیاستی که پیامدهای متفاوتی از نظر میزان هزینه‌ها و تأثیر بر دینفعان دارد، می‌تواند بسیار متنوع باشد؛ به ویژه که مصرف‌کنندگان و دولت به طور معمول هزینه این مداخلات را تأمین می‌کنند. در حال حاضر ایالات متحده، اتحادیه اروپا و کانادا قوانین و مقرراتی را در بخش لبنیات ایفا می‌کنند. در حالی که در نیوزیلند به عنوان بخشی از اصلاحات گسترده اقتصادی که از سال ۱۹۸۰ آغاز شده است، دولت هیچ نقشی در کنترل یا مدیریت بازار لبنیات ندارد، اما در همین زمان اقدام به تاسیس تعاونی نموده است که به صورت تک قطبی عمده کار فرآوری شیر در این کشور را انجام می‌دهد. استرالیا نیز رویکرد مشابهی را در پیش گرفته و قیمت در بخش لبنیات با مکانیسم بازار تعیین می‌شود (۲۰، ۱۹).

از سوی دیگر ویژگی مشترک حمایت از بخش کشاورزی در اکثر کشورهای در حال توسعه متفاوت از کشورهای توسعه یافته است. در کشورهای در حال توسعه، با توجه به محدودیت‌های مالی، سیاست‌های لبنیات که شامل حمایت مستقیم از صنایع است، چندان رایج نیست. در این کشورها بنابه دلایلی شهرنشینان از طریق اعمال فشار به دولت، خواستار اتخاذ سیاست حمایت از مصرف کننده و تهیه غذای ارزان قیمت هستند و معمولاً دولت ها به دلایل سیاسی و اجتماعی مقاومت چندانی در برابر این خواسته‌ها نکرده و اهداف کوتاه مدت تری نسبت به کشورهای توسعه یافته در خصوص نحوه حمایتها در پیش می گیرند. به

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

همین لحاظ یارانه‌های مصرفی نسبت به یارانه‌های تولید پیشی می گیرد. هر چند ماهیت مداخلات دولت ها در منطقه آسیا متفاوت است، به عنوان مثال حمایت جدی دولت چین از طرح‌های اعتباری با بودجه دولت برای تشویق توزیع نژادهای بهبود یافته تأثیر قابل توجهی در توسعه این بخش داشته است. با این حال، این نمونه های موفقیت آمیز، پیچیده یا گسترده نیستند. ماهیت تولید لبنیات آن را برای تولیدکنندگان روستایی به منابع مهمی که پول و مواد غذایی روزانه را تأمین می‌کند تبدیل کرده است. به علاوه، این بخش فرصت‌های مهمی را برای ایجاد اشتغال در جوامع روستایی ارائه می‌دهد. بنابراین دولت ها باید در انتخاب مداخله خود بسیار محتاط باشند (۲۰، ۱۷).

مطالعه‌ای در زمینه بررسی تأثیرات موضوع خصوصی سازی در بخش لبنیات در ترکیه نشان می‌دهد که روند آزادسازی بدون تنظیم سیاست‌های نظارتی بازار اتخاذ شده است. بنابراین، تعادل قیمت در بخش لبنیات به ضرر تولید کنندگان و مصرف کنندگان تغییر کرده است (۲۱). مطالعه دیگری که به بررسی تأثیر آزادسازی در صنایع لبنی در کنیا می‌پردازد نیز نشان می‌دهد که تولید شیر و بهره وری گله‌های لبنی به طور متوسط کاهش یافته یا کم باقی مانده است. امنیت غذایی در مورد شیر از وضعیت کافی به کمبود کاهش یافته است. قیمت‌ها به دلیل افزایش رقابت کمی بهبود یافته و منجر به تثبیت عرضه شیر از سال به سال دیگر شده است. موجودی سرمایه لبنی به صورت کارخانه‌های فرآوری افزایش یافته است اما به دلیل کاهش میزان تحویل شیر در نتیجه افزایش تجار کوچک که قیمت‌های رقابتی تری ارائه می‌دهند، از آن استفاده نمی‌شود. تأثیرات منفی سیاست‌های آزادسازی عمدتاً به دلیل عدم هماهنگی در معرفی آنها نسبت داده شده است (۲۲).

سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت ریسک

در اولین گروه از سیاست‌های جانب تولیدکنندگان، سیاست ها و ابزارهای مدیریت ریسک در ایران و در کشورهای مختلف و یافته‌های مطالعات مربوط به ارزیابی این سیاست ها در جدول ۲ نشان داده شده است.

در ایالات متحده، در بخش ابزارهای سیاستی حمایتی غیر قیمتی، برنامه‌های پوشش حاشیه لبنیات، حمایت از درآمد لبنیات و حاشیه ناخالص دام برای گاوهای شیری در حقیقت بیمه‌های درآمدی هستند که برای کشاورزان لبنی پوشش بیمه ای با یارانه حق بیمه فراهم می‌کنند تا درصورت افزایش قیمت نهاده‌های دامی یا کاهش قیمت محصولات، تا محدوده تعیین شده حق بیمه دریافت نمایند (۲۳). در بخش سیاست‌های حمایتی قیمتی، دولت در قالب برنامه خرید مواد غذایی و برنامه اهدای تولیدات لبنی، لبنیات را خریداری و در قالب برنامه‌های تغذیه مدارس، بانکهای غذایی و اهدای آن به گروه‌های نیازمند جامعه، از انباشت شیر در بازار و کاهش قیمت آن جلوگیری می‌کند. همچنین از طریق برنامه "سفارشات بازاریابی شیر فدرال" که یک سیستم قیمت گذاری طبقه بندی شده است، حداقل قیمت پرداخت شده فرآوری کنندگان به تولیدکنندگان شیر را برای شیر مورد استفاده در نوشیدنی‌های مایع و لبنیات تولیدی تعیین می‌کند. این حداقل قیمت شیر طبق فرمول‌ها تعیین می‌شود و به طور ماهانه و با تغییر قیمت عمده فروشی کالاهای اساسی لبنی تغییر می‌یابد (۲۳). در کانادا نیز قیمت شیر با سیستم قیمت‌گذاری چند مولفه‌ای و بر مبنای مقادیر چربی، پروتئین و بعضاً لاکتوز تعیین می‌شود. در این روش قیمت‌گذاری حجم تولید اهمیتی در مبلغ نهایی دریافتی توسط دامداران ندارد (۱۹).

در ایران قیمت خرید شیر خام توسط دولت و بر مبنای درصد تفاوت یا ما به‌التفاوت جزیی که یک روش مبتنی بر حجم است، تعیین می‌شود. در این روش برای یک کیلو شیر با درصد مشخصی از چربی به عنوان مقادیر پایه یا حداقل، قیمتی به عنوان پایه تعیین می‌شود. مقادیر چربی و یا پروتئین بالاتر یا پایین‌تر از سطح پایه نیز به صورت جزئی مشمول دریافت جایزه یا جریمه خواهند شد. امروزه روش خرید حجمی شیر در دنیا منسوخ شده است، چون در آن به کیفیت و ترکیبات شیر توجه نمی‌شود (۲۴). همچنین در ایران لبنیات فرآوری شده نیز مشمول سیاست قیمت‌گذاری قرار گرفته است. در حقیقت ستاد اقتصادی دولت در تاریخ ۱۳۷۸/۷/۱۷نظام تعیین قیمت کالا و خدمات (سبد حمایتی) را تصویب نمود که بر اساس آن کالاها و خدمات مختلف از نظر تأمین و شبکه توزیع و مصرف، در دو گروه دسته بندی و فهرست اقلام هر گروه، تعیین گردید. گروه اول، کالاها و خدمات اساسی، حساس و ضروری که مشتمل بر لبنیات پرمصرف (شیر و ماست پاستوریزه و پنیر یارانه‌ای) نیز بود و گروه دوم: سایر کالاها و خدمات. بر اساس این مصوبه کالاهای گروه اول مشمول قیمت گذاری قرار گرفتند (۲۵). پس از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها و به منظور کنترل قیمت‌ها محدودیت‌های قیمتی در عرضه لبنیات تشدید گردید که در بخش سیاست‌های جانب مصرف کنندگان به آن پرداخته خواهد شد، به علاوه به نظر می‌رسد این امر احتمالاً به کاهش بسیار شدید حاشیه سود صنایع لبنی نیز منجر شده است، هرچند بر اساس اطلاعات موجود در این زمینه نیز مطالعه ای انجام نشده است.

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

جدول ۲. سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت ریسک در کشورهای مختلف و یافته‌های مطالعات مربوط به ارزیابی این سیاست‌ها

سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت ریسک:	سیاست‌های کشورها	ارزیابی سیاست‌ها
ابزارهای سیاستی حمایتی غیر قیمتی مانند بیمه درآمدی	ایران: - پرداخت بخشی از حق بیمه محصولات دامی و تاکید بر گسترش آن(۱۷)	
	ایالات متحده: - پوشش حاشیه لبنیات، - برنامه حمایت از درآمد لبنیات، - برنامه حاشیه ناخالص دام برای گاوهای شیری (۲۳)	
ابزارهای سیاستی حمایتی قیمتی مانند کنترل تولید، خریدهای داخلی، تعیین قیمت، قیمت حمایتی (تعیین کف قیمت برای برخی اقلام لبنی)	ایران - قیمت‌های تضمینی محصولات دامی - خرید تضمینی شیر - سیاست قیمت گذاری محصولات دامی(شیر) - پرداخت یارانه به مصرف کنندگان - پرداخت جبرانی(۱۷)	فریادرس و همکاران (۱۳۹۶): اجرای سیاست خرید تضمینی شیر با وجود اثربخشی بر قیمت خرید از دامداران هزینه‌هایی بر دولت و جامعه تحمیل کرده است. یافته‌های مطالعه در مورد مداخله کامل دولت در بازار بیانگر هزینه‌های بسیار زیاد گسترش طرح بوده و نویسندگان این مطالعه معتقدند اجرای طرح تنها برای کوتاه مدت کاربرد دارد و همچنین در حالت گسترش سطح مداخلات خرید تضمینی قابل توصیه نیست (۲۶). کرباسی و همکاران (۲۰۱۳): دولت برای حمایت از مصرف‌کنندگان تحریف جدید قیمت شیر را ایجاد کرده است و ضریب حمایت اسمی از نهاده‌های قابل معامله کاهش یافته و کشاورزان لبنی مالیات غیر مستقیم پرداخت می‌کنند(۲۷).
	ایالات متحده: -سفارشات بازاریابی شیر فدرال - برنامه خرید مواد غذایی - برنامه اهدای تولیدات لبنی(۲۳)	Balagtas و همکاران(۲۰۰۷): سفارشات بازاریابی باعث رشد قابل توجه سهم شیر درجه A شده است (۲۸). Chouinard و همکاران (۲۰۱۰): بررسی اثرات توزیعی سفارشات بازاریابی شیر فدرال، در حالی که زوجین ثروتمند و بدون فرزند از مزایای این کار بهره مند می‌شوند خانواده‌های دارای فرزند خردسال متضرر می‌شوند. همچنین بر اثر اجرای این برنامه، خانوارهایی که سطح درآمد کمتری دارند درصد بیشتری از درآمد خود را نسبت به خانوارهایی که سطح درآمد بالاتری دارند برای خرید شیر پرداخت می‌کنند(۲۹).
	کانادا: - سیستم تعیین حداقل قیمت بر پایه محصول نهایی - تعیین سهمیه‌های مشخص تولید(۱۹)	
	اتحادیه اروپا: - سیاست‌های کشاورزی مشترک و تعیین سهمیه تولید شیر طی سال‌های ۱۹۸۴-۲۰۱۵ - مداخله عمومی (خرید کره و شیرخشک تا سقف مشخص برای کنترل بازار در دوره‌های کاهش قیمت به منظور تامین کف قیمت) و مصرف مواد غذایی خریداری شده در آن توسط برنامه "توزیع مواد غذایی به محرومان" - ذخیره سازی خصوصی (خروج موقت محصولات از بازار توسط بخش خصوصی). - طرح میوه، سبزیجات و شیر مدرسه ای اتحادیه اروپا نیز به عنوان بازاری جانبی برای محصولات لبنی عمل می‌کند (۳۱، ۳۲).	Borawski و همکاران (۲۰۲۰): بررسی تأثیر سیاست‌های کشاورزی مشترک بر تغییرات قیمت شیر، این سیاست‌ها منجر به افزایش متوسط قیمت شیر خوراکی پاستوریزه به میزان۶۳٪ و قیمت خرید شیر ۹۱,۷۴٪ ، طی سال‌های۲۰۱۵-۲۰۰۳ شده است. با حذف محدودیت‌های تولید -پس از سال ۲۰۱۵، در دوره اولیه پس از پایان سهمیه، قیمت شیر کاهش یافته و سپس مجددا افزایش یافته است(۳۰).

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

کاهش هزینه سرمایه و نهاده

در ایران، تأمین منابع مالی (یارانه) برای خرید و فروش کالاهای اساسی کشاورزی و تأمین نهاده‌های تولید مانند کود، بذر، سم، دام و لوازم یدکی، تخصیص ارز یارانه ای برای واردات ادوات و ماشین آلات کشاورزی، اعطای اعتبارات به منظور راه اندازی و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات کشاورزی و ساخت ماشین آلات کشاورزی و قطعات آن، از عمده ترین سیاست‌های حمایتی در طی سال‌های ۶۸-۱۳۶۱ در قالب قوانین بودجه بوده است (۱۷). از زمان برنامه پنجم توسعه، با تغییر نگرش و تحول در نظام حمایتی و همزمان با هدفمند شدن یارانه‌ها حمایت از تولید روند کاهشی یافت و برخی از حمایت‌ها قطع شد. حذف یارانه سموم و دارو، تعدیل تدریجی یارانه سبوس، عدم تنظیم مناسب بازار نهاده‌های دام مانند جو و قطع شیر یارانه ای مثال‌هایی از این موضوع به شمار می‌روند. در سال‌های اخیر با وجود تخصیص ارز بانک مرکزی، به علت نوسانات ارزی شدید و افزایش بی‌رویه قیمت نهاده‌ها و تأثیر بسیار زیاد قیمت نهاده‌ها در قیمت شیر خام از سویی و کنترل قیمت محصولات لبنی توسط دولت از سویی دیگر، به نظر می‌رسد عملاً بر تولیدکنندگان لبنی مالیات ضمنی نیز وضع شده است. با این وجود به نظر می‌رسد تا کنون ارزشیابی از تأثیرات اتخاذ این سیاست انجام نشده است.

در مطالعه دیگری، حسینی و ایروانی به ارزیابی سیاست‌های حمایت از تولیدکنندگان شیر در چهار برنامه ی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (دوره زمانی ۸۷-۱۳۶۸) پرداختند. در این بررسی شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان و شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان محاسبه و ارزیابی شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که حمایت از تولیدکنندگان شیر در همه سال‌های مورد بررسی منفی بوده و میانگین حمایت‌ها در برنامه ی اول تا چهارم به ترتیب ۸۱-، ۷۱-، ۳۸- و ۱۸- میلیارد ریال برآورد شده است. با این حال حمایت درصدی تولیدکنندگان روند افزایشی داشته و میانگین آن از ۱۹۰٪ منفی در برنامه ی اول توسعه به ۳۵/۶ ٪ منفی در برنامه چهارم افزایش یافته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که حمایت از قیمت بازاری روند افزایشی، اما حمایت‌های بودجه ای دولت به قیمت ثابت روند کاهشی داشته است. بیشترین حمایت بودجه ای دولت مربوط به یارانه انرژی بوده است (۳۳). سیاست‌های کاهش هزینه سرمایه و نهاده در ایران و کشورهای مختلف و یافته‌های مطالعات مربوط به ارزیابی این سیاست ها در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳. سیاست‌های کاهش هزینه سرمایه و نهاده در کشورهای مختلف و یافته‌های مطالعات مربوط به ارزیابی این سیاست‌ها

سیاست‌های کاهش هزینه سرمایه و نهاده کشورهای مختلف	ارزیابی سیاست‌ها
ایران: - پرداخت یارانه به نهاده‌های مورد استفاده در بخش دامپروری - فراهم کردن امکانات لازم برای حداکثر استفاده از محصولات غذایی، فرآورده‌های دامپروری - ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی برای کاهش ضایعات فرآورده‌های دامی	منافی و همکاران(۲۰۱۱): بررسی نقش اعتبار و یارانه‌ها در توسعه و پایداری بخش لبنیات نشان داد میزان تولید شیر با مقدار اعتبار دریافتی و ارزش یارانه دریافتی توسط دامداران ارتباط دارد. اعتبار نه تنها به افزایش درآمد از هر حیوان شیری کمک می‌کند بلکه در گسترش پایداری بخش دام نیز مؤثر است(۳۴). آبنار و همکاران (۱۳۹۵): بررسی اثرات رفاهی سیاست یارانه علوفه بر تولیدکننده و مصرف کننده نشان داد در تابع تقاضای شیر، به ازای یک واحد افزایش در قیمت شیر مقدار تقاضا برای آن ۰/۰۰۲۲ واحد کاهش می‌یابد. در تابع عرضه نیز به ازای یک واحد افزایش در قیمت علوفه، مقدار عرضه شیر به میزان ۰/۳۱۴۵ واحد کاهش می‌یابد. همچنین در صورت حذف یارانه علوفه، قیمت تولید کننده افزایش خواهد یافت (۳۵).
هندوستان - وام‌های بانکی بدون بهره - یارانه بازپرداخت وام (۳۶)	
برزیل - یارانه اصلاح نژاد دام (۳۷)	
ترکیه - یارانه اصلاح نژاد دام (۳۸)	Semerci و همکاران(۲۰۱۷): یارانه دام باعث کاهش هزینه‌های تولید و افزایش قابل توجه درآمد کشاورزان می‌شود(۳۸).
چین - تسهیلات ارزان قیمت جهت اصلاح نژاد دام (۲۰)	
روسیه - پرداخت یارانه به مزارع لبنیات(۳۹)	Bezlepkina و همکاران(۲۰۰۵): پرداخت یارانه محدودیت‌های اعتباری این مزارع را برطرف کرده و تأثیر مثبت مهمی بر سود مزارع دارد(۳۹)

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

حمایت از قیمت بازار داخلی

در کشورهایی که قیمت داخلی فرآورده‌های لبنی بسیار بالاتر از قیمت‌های بازار جهانی است، بازار داخلی باید در برابر رقابت خارجی مورد حمایت قرار گیرد، در غیر این صورت تولیدکنندگان لبنی برای فروش محصولات گران قیمت خود با مشکل مواجه خواهند بود. اما با توجه به اینکه توافق نامه کشاورزی دور اروگوئه (Uruguay round agreement on agriculture) محدودیت‌های مقداری یا قیمتی بر واردات از سایر اعضای سازمان تجارت جهانی را ممنوع می‌شمارد، بنابراین این سیاست با تعرفه‌های بسیار بالای واردات و سهمیه نرخ تعرفه (Tariff-rate quota) جایگزین گردید. محصولات لبنی در سطح جهان جزو کالاهای کشاورزی با بالاترین میزان حمایت از تعرفه با سطح متوسط محافظت بیش از ۸۰ درصد (میانگین کل کالاهای کشاورزی ۶۲ درصد) است و کانادا دارای بالاترین تعرفه واردات مواد لبنی است. ایالات متحده و اتحادیه اروپا از جمله مناطقی هستند که اقدام به وضع تعرفه بر واردات فراورده‌های لبنی نموده اند (۴۰). در کلمبیا نیز همزمان سطح بالایی از حمایت گرایی تعرفه ای و رشد واردات در بخش لبنیات وجود دارد که نشان دهنده مشکلات داخلی کارایی تولید و رقابت است (۴۱).

در کشور هندوستان، تا قبل از دهه ۱۹۹۰، دولت هند با تجمع کشاورزان لبنی در قالب تعاونی، با حمایت قیمتی داخلی و حمایت بالای تعرفه‌ای به شدت از آنان در مقابل رقابت وارداتی حمایت کرد. در اوایل دهه ۱۹۹۰و با آغاز اصلاحات اقتصادی در این کشور مجوزهای صنعتی بازنگری شد و ورود جدید به بخش فرآوری شیر میسر شد. کنترل واردات لبنیات به هند توسط تعاونی لبنیات هند نیز تعدیل شد و تعاونی‌های چند ملیتی اجازه حضور در صنایع را یافتند. هدف این اصلاحات تشویق بیشتر رقابت در صنعت و کاهش بهای پرداختی توسط مشتریان بود. در سال ۱۹۹۴، عضویت در سازمان تجارت جهانی تغییرات بیشتری را در صنایع لبنی به وجود آورد. به عنوان عضو سازمان تجارت جهانی (World Trade Organization) همه موانع غیر تعرفه ای واردات فراورده‌های لبنی برداشته شد. به دنبال برداشته شدن محدودیت‌های کمی فراورده‌های لبنی، واردات و صادرات این فراورده‌ها تحت رژیم با تعرفه پایین تر، تا زمانی که با الزامات بررسی‌ها منطبق باشند، مجاز شد. در نتیجه این تغییرات واردات شیر، کره و روغن کره در اواخر دهه ۱۹۹۰ افزایش یافت. در حال حاضر تعرفه‌های واردات در سطوح نه چندان بالا همچنان در هند وجود دارند (۳۶).

همچنین مشوق‌های صادراتی از مهمترین اقدامات برای افزایش صادرات به شمار می‌روند. مهمترین کاربر یارانه صادراتی لبنیات، اتحادیه اروپا بوده است که بیش از ۸۰ درصد از کل ارزش یارانه‌های صادراتی به لبنیات اعطا شده در دوره ۱۹۹۵-۲۰۰۱ را شامل می‌شود. اما ارزش یارانه‌های صادراتی به میزان قابل توجهی کاهش یافته است (۴۰). در آمریکا نیز در سال ۲۰۱۴ برنامه تشویق صادرات محصولات لبنی لغو گردید (۴۲).

در ایران "برقراری تعرفه برای واردات محصولاتی که امکان تولید آنها در داخل وجود دارد" و همچنین " پرداخت یارانه صادراتی به محصولاتی که از بازار بالنسبه پایدار برخوردار بوده و لیکن در سال‌های اخیر به دلیل کاهش قیمت جهانی از قدرت رقابت کمتری برخوردار شده اند" در برنامه‌های توسعه مورد توجه قرار گرفته است (۱۷). در سال ۱۳۹۸، نرخ تعرفه واردات شیرخشک اطفال، ۵٪، شیرخشک صنعتی ۴۰٪ و کره و انواع پنیر به میزان ۵۵٪ بوده است (۴۳).

انواع پرداخت‌های مستقیم به کشاورزان

انواع پرداخت‌های مستقیم با عناوین مختلف مانند پرداخت‌های جبرانی، برنامه قرارداد زیان درآمدی و غیره انجام می‌شوند (۴۴). در اتحادیه اروپا، اتحادیه کشاورزان لبنیات پرداخت مستقیم دریافت می‌کنند و حمایت مضاعف از تولیدکنندگان شیر که با مشکلات روبرو هستند می‌توانند تحت شرایط محدود مشخصی اعطا شوند. در حال حاضر ، ۱۸ کشور عضو، پرداخت‌های مضاعف در بخش لبنیات را انجام می‌دهند. علاوه بر این، بخش لبنیات تحت پوشش سیاست کیفیت اتحادیه اروپا قرار دارد و باید تعدادی از محدودیت‌ها و قوانین خصوصاً مربوط به بهداشت عمومی و حیوانات را رعایت کند.

در مطالعه‌ای که رشد مزارع لبنی پس از حذف نظام سهمیه بندی در دو کشور هلند و ایرلند را مقایسه می‌کند نشان می‌دهد پرداخت‌های مستقیم یکی از عوامل مشترک تشدید و گسترش مزارع لبنی البته با اهمیت متفاوت در دو کشور است(۴۵).

در ایران در سیاست‌های حمایتی اعمال شده در طی سال‌های ۶۸-۱۳۶۱ در قالب قوانین بودجه به کمکهای بلاعوض به کشاورزان و روستاییان بالای ۶۰ سال اشاره شده است. همچنین به مانند سایر بخش‌ها، در سال اول اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها تولیدکنندگان بخش کشاورزی به

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

جز یک مورد کمک‌های فنـی و اعتبـاری بـه منظـور افـزایش تولیدات دام و طیور که بخشی از آن به عنوان کمک بلاعـوض به واحدهای گاوداری شیری و بخشی دیگـر بـه منظـور بهینـه سازی مصرف سـوخت در واحـدهای گـاوداری و مرغداری بـه صورت خود اجرایی تخصیص یافت، از حمایت‌های مسـتقیم و یا کمک‌های نقـدی دیگـری برخـوردار نبـوده است (۱۷).

بهبود محیط کسب و کار برای کشـاورزی

مهمترین سیاست‌های بهبود محیط کسـب و کـار در کشورهای مختلف در جدول ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴. سیاست‌های بهبود محیط کسب و کار برای کشاورزی در کشورهای مختلف

سیاست‌های بهبود محیط کسب و کار برای کشـاورزی کشورهای مختلف	ارزیابی سیاست ها
ایران: - تحقیقات و سرمایه گذاری در زمینه حفظ، نگهداری و شناسایی ذخایر ژنتیکی دام و طیور و تلاش در جهت اصلاح نژاد دام و طیـور بـومی، - توسـعه و تعمـیم خـدمات بهداشـتی متناسـب بـا جمعیـت دام و طیـور و - فراهم کردن مکانیزمهای مناسب جهت جمع آوری فرآورده‌های دامـی و تولیـد محصولات بهداشتی، - کاهش ضایعات تولید (۱۷).	کاظم نژاد و همکاران (۱۳۸۳) در بررسی اقتصادی تولید شیر، مهمترین حمایت‌ها از این صنعت را سیاست قیمت پایه شیر، تدارک نهاده‌های دامی با قیمت مناسب برای دامداران، پرداخت یارانه به برخی از صنایع فرآوری شیر، یارانه مصرف کننده، اجرای برنامه شیر مدارس، پرداخت بخشی از حق بیمه، اجرای طرح واکسیناسیون و خدمات درمانی دام ذکر کردند (۴۶). فریادرس و همکاران(۱۳۹۶) در بررسی اقتصادی و رفاهی طرح خرید تضمینی شیر، ترکیبی از سیاست تعرفه واردات و یارانه مصرف را مؤثرتر و کارا تر از سیاست خرید تضمینی دانسته اند. همچنین رویکرد بسته ای به سیاست‌های حمایتی و هماهنگی بین آنها برای کاهش هزینه و اثربخشی آنها را ضروری می‌دانند(۲۴).
اتحادیه اروپا: - برنامه‌های ترویجی و تبلیغاتی با هدف ترویج محصولات لبنی به صورت انحصاری یا به عنوان بخشی از سبد محصولات کشاورزی اتحادیه اروپا در اتحادیه اروپا و کشورهای در حال توسعه(۳۱)	
هندوستان: - توسعه و حفظ نژاد دام‌های بومی، - افزایش تولید شیر و بهره‌وری از طریق برنامه اصلاح نژاد دام‌ها، - گسترش سرویس‌ها و خدمات لقاح مصنوعی از طریق "برنامه ملی برای پرورش گوساله و گاومیش" - توسعه تکنولوژی در زمینه این فعالیت‌ها - برنامه مرکزی تولید علوفه برای تامین علوفه مورد نیاز دام - برنامه ملی لبنی با هدف سامان دهی تولیدکنندگان و افزایش تولید - برنامه شیر دهلی با هدف عرضه شیر سالم به شهروندان دهلی با قیمت مناسب(۳۶)	
پاکستان: - افزایش سرمایه گذاری‌های عمومی در زمینه‌های توسعه، تحقیق و سایر خدمات پشتیبانی، به ویژه سرمایه گذاری در تلقیح مصنوعی، سایر خدمات اصلاح نژاد و خدمات دامپزشکی - طرح‌های توسعه هدفمند لبنیات در مناطق خاص کشور جهت بهبود استفاده از خوراک و دسترسی به تعاونی‌های لبنی - سیاست سرمایه گذاری بخش عمومی در زیرساخت‌های فرآوری شیر و بازاریابی(۴۷)	
برزیل: - مشوق‌های استاندارد سازی تولید شیر و جوایز به تولید کنندگان شیر با کیفیت - کمک به تولیدکنندگان شیر در یافتن شیوه‌های جدید مدیریتی در تسهیل تولید(۳۷)	

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

علاوه بر موارد ذکر شده، برخی مطالعات نیز رویکردهای جامع تری را نسبت به سیاست‌های نظام غذایی لبنیات اتخاذ کرده و به بررسی تأثیرات ترکیب سیاست‌های این حوزه پرداخته اند. مثلاً دوراندیش (۱۳۸۷) برای تعیین ترکیب بهینه ابزارهای سیاستی در بازارهای مختلف از رهیافت کمینه سازی تغییرات تابع زیان اجتماعی استفاده کرده است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که دولت با به کارگیری همزمان ابزارهای سیاستی یارانه به مصرف کنندگان، اجرای برنامه شیر مدارس و خرید شیر از دامداران به قیمتی بیشتر از قیمت تعادلی بازار، از مصرف‌کنندگان نسبت به تولیدکنندگان بیشتر حمایت کرده است. بر اساس نتایج این مطالعه پیشنهاد شد که قیمت یارانه‌ای شیر تا حد کمی افزایش یابد اما مقدار توزیع شیر یارانه ای نیز افزایش پیدا کند، به طوری که همه شیر وارد شده به صنایع فرآوری این محصول به قیمت یارانه‌ای و یا در قالب برنامه ی شیر مدارس توزیع شود (۴۸).

سیاست‌های جانب مصرف کننده

سیاست‌های تأثیرگذار بر قیمت

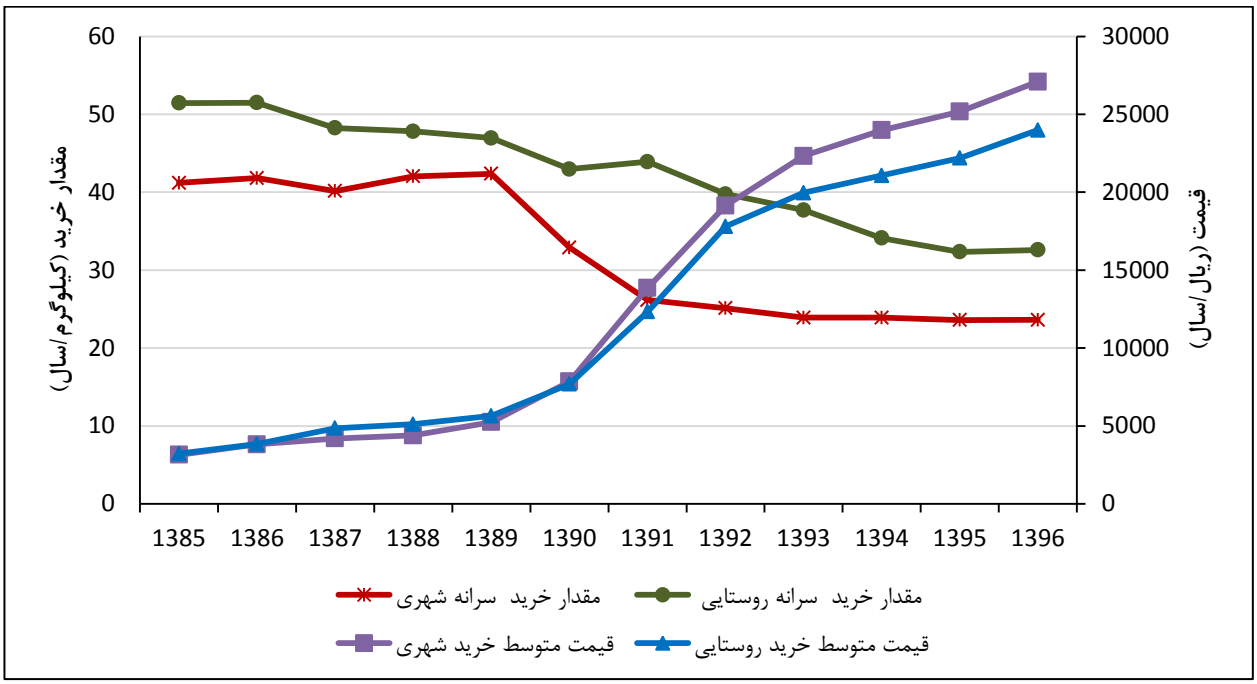
سیاست‌های مالی، از جمله مالیات و یارانه، مدت‌ها است که برای تأثیرگذاری بر رفتار مصرف کننده مورد استفاده قرار می‌گیرند و عمدتاً از طریق اصل اقتصادی معروف به "قانون تقاضا" عمل می کنند. این قانون بیان می دارد که با ثابت نگه داشتن سایر عوامل، چنانچه قیمت یک کالا افزایش (یا کاهش) یابد، مقدار تقاضای آن کالا به ترتیب کاهش (یا افزایش) می یابد (۴۹).

تأثیر تغییرات قیمت در خرید مواد غذایی در مطالعات مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است. پاسخگویی به قیمت اغلب با "کشش خود قیمتی"(Own Price Elsticity) اندازه گیری می شود که به عنوان درصد تغییر در مقدار تقاضا ناشی از تغییر درصدی در قیمت تعریف می شود. آندریوا و همکاران (۱۰) در بررسی نظام مند ۱۶۰ مطالعه مشاهده ای در مورد رابطه قیمت با خرید دسته‌های مختلف مواد غذایی، قدر مطلق میانگین و فاصله اطمینان کشش قیمتی شیر (۰/۷۹، ۰/۴۰) ۰/۵۹ و کشش قیمتی لبنیات (۰/۸۴، ۰/۴۶) ۰/۶۵را برآورد کردند (۵۰). مطالعه چیذری و همکاران با هدف تحلیل تقاضای فرآورده‌های لبنی در خانوارهای شهری ایران نشان می دهد کشش خودقیمتی شیر، ماست و پنیر در کوتاه مدت به ترتیب ۰/۶۲-، ۰/۴۲- و ۰/۸۳- و در بلند مدت به ترتیب ۰/۸۴-، ۰/۴۶- و ۰/۷۶- است (۵۱). این امر بدان معناست که سیاست‌های تأثیرگذار بر قیمت در مصرف لبنیات مؤثر خواهد بود.

در ایران تا پیش از سال ۱۳۹۰، قیمت شیر تحت تأثیر یارانه پرداختی توسط دولت قرار داشت و قیمت شیر تازه توسط دولت تعیین می شد. در این شرایط حمایتی، شیر خام و فراورده‌های لبنی از قیمت متعادلی برخوردار بودند. اما در آذرماه ۱۳۸۹، با تصویب قانون هدفمند شدن یارانه‌ها شانزده قلم کالا و خدمات مشمول حذف یارانه و عرضه به قیمت بین المللی شدند. بر اساس این قانون مقرر گردید در مدت پنج سال یارانه کالاهایی چون بنزین، گازوئیل، گاز، نفت، برق، آب، گندم، شکر، برنج، روغن و شیر حذف شده و با قیمت بازارهای منطقه خلیج فارس عرضه شوند و دولت ایران می تواند ۲۰ هزار میلیارد تومان از بابت افزایش قیمت، درآمد داشته و نیمی از این درآمد را برای مقابله با تورم به صورت نقدی بین مردم توزیع کند (انتقال وجه نقد). قطع یارانه شیر و افزایش هزینه‌های تمام شده فرآورده‌های لبنی حاصل از هدفمندی یارانه‌ها که هزینه‌های تولید را در دو سمت دامداری‌ها و کارخانجات لبنی افزایش داد، موجب یک افزایش شدید قیمتی شیر و فراورده‌های از سال ۱۳۹۰ گردید، به طوری که قیمت شیر پاستوریزه چنانکه در نمودار ۲ نشان داده شده است، از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ بیش از ۴ برابر شده است (۵۲).

بنابراین در سال ۱۳۹۴ ستاد هدفمندسازی یارانه‌ها، طی مصوبه ای قیمت‌گذاری کالاها را در سه اولویت تقسیم‌بندی کرد و در این راستا، قیمت کالاها و خدمات در دولت، سازمان حمایت و یا به صورت آزاد تعیین گردید. بر این اساس افزایش قیمت کره، شیر خام و محصولات لبنی پر مصرف (شیر، پنیر، ماست) در سال مذکور تا سقف ۶ درصد (صرفاً بر اساس سهم هزینه‌های سوخت و حامل‌های انرژی، حقوق و دستمزد و غیره در قیمت تمام شده کالا و خدمات) با تصویب سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولیدکنندگان و بیش از آن پس از تأیید سازمان مذکور (هیات تعیین و تثبیت قیمت‌ها) مستلزم اخذ مصوبه از کارگروه تنظیم بازار گردید. با این وجود روند افزایشی قیمت شیر و لبنیات همچنان با شیب کندتری ادامه داشته است.

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

نمودار ۲. قیمت متوسط خریدیک کیلو شیر و مقدار خرید شیر در خانوارهای شهری و روستایی ایران در فاصله سال‌های ۹۶-۱۳۸۵ (۵۲).

در مطالعه ای در حیدر آباد پاکستان با هدف بررسی تأثیر یارانه‌های فراورده‌های لبنی بر سلامت جوانان، Mahar و همکاران دریافتند که به دلیل قیمت بالا، حدود ۷۰٪ جوانان قادر به مصرف لبنیات نیستند که این امر سلامت آنان را با مخاطرات متعددی مواجه می سازد و چنین استنتاج می کنند که تخصیص ۴۰٪ یارانه به قیمت شیر می تواند مصرف آن را در بین جوانان تا ۸۰٪ افزایش دهد (۵۳). افشین و همکاران نیز در مطالعه مروری خود بر اساس مطالعات مداخله ای، کارایی تخصیص یارانه به غذاهای سالم و وضع مالیات بر غذاهای ناسالم در بهبود مصرف رژیمی را نشان داده اند (۵۴). یافته‌های مطالعه مروری Gittelsohn و همکاران نیز از اثربخشی سیاست‌های مالی در افزایش فروش، خرید و مصرف اقلام غذایی تحت این سیاست‌ها حمایت می کند (۵۵).

برنامه‌های کمک غذایی

چنانکه ذکر گردید، پس از اجرای سیاست هدفمند شدن یارانه‌ها، پرداخت یارانه از یارانه مستقیم به پرداخت نقدی به خانوارها تغییر کرد. مطالعات متعددی به بررسی تأثیر سیاست هدفمند کردن یارانه‌ها بر مصرف لبنیات در خانوارها پرداخته اند. این مطالعات عمدتاً نشان می دهند پس از اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها و افزایش هزینه‌های خانوار، مصرف کلیه مواد غذایی و به خصوص شیر و لبنیات کاهش یافته است (۸، ۵۶-۵۸). هر چند افزایش قیمت ناشی از اجرای این سیاست می تواند در کاهش مصرف شیر و لبنیات مؤثر باشد، اما به نظر می رسد تأثیرات تورمی حاصل از اجرای این طرح و تأثیر منفی آن بر درآمد حقیقی خانوار عامل مهم تری در کاهش مصرف لبنیات به شمار می رود (۵۹، ۵۷).

در حقیقت با حذف یارانه کالایی، رفاه گروه‌های پایین درآمدی شهری نسبت به گروههای بالای درآمدی، بیشتر دستخوش تغییرات شده است و به دلیل پایین بودن درآمد این گروه، جبران این ضرر دشوارتر بوده است. از آنجا که هزینه ناشی از این حذف توسط دولت به طور مساوی در بین خانوارها تقسیم گردید، نه تنها این بازتوزیع نتوانست افزایش قیمت را برای هیچ یک از گروهها جبران کند، بلکه از طرفی گروههای بالای درآمدی از درآمد بیشتری منتفع گردیدند (۶۰). بنابراین به نظر نمی رسد ادامه توزیع یارانه‌ها در شکل فعلی یا افزایش مبلغ یارانه بتواند در بهبود شرایط موجود چندان مؤثر باشد. برنامه‌های کمک غذایی مورد استفاده در ایران و سایر کشورها و ارزیابی این سیاست ها در جدول ۵ نشان داده شده است.

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

جدول ۵. برنامه‌های کمک غذایی کشورهای مختلف و ارزیابی این سیاست ها

برنامه‌های کمک غذایی کشورهای مختلف	ارزیابی سیاست‌ها
ایران: سیاست هدفمند شدن یارانه‌ها(انتقال وجه نقد)	Pasdar و همکاران (۲۰۱۶): در بررسی تأثیر حذف یارانه بر مصرف مواد غذایی خانوار ها در کرمانشاه، کاهش بیش از ۳ برابری مصرف روزانه شیر را نشان دادند (۵۶). Esfarjani و همکاران (۲۰۱۵): در بررسی مصرف شیر در خانوارهای آذربایجان نشان داد پس از هدفمندی یارانه ها، مصرف شیر در خانواده‌ها کاهش یافته است (۸). Hosseini و همکاران (۲۰۱۷): در بررسی تأثیر هدفمندی یارانه ها بر امنیت غذایی خانوارهای شهری نشان داد کالری دریافتی خانوارها از گروه شیر و لبنیات کاهش یافته است (۵۷). گلی و همکاران (۱۳۹۷): بررسی هدفمند کردن یارانه ها بر ترکیبات کشاورزی سبد خانوار نشان داد پس از تغییر سیاست لبنیات دارای کمترین سهم افزایش در سبد محصولات کشاورزی خانوار بوده است (۵۸).
ایالات متحده: برنامه کمک غذایی مادران، نوزادان وکودکان(WIC) پرو: برنامه "یک لیوان شیر"	Shultz و همکاران (۲۰۱۵): یافته‌های مطالعه بهبود دریافت‌های غذایی و افزایش در دسترس بودن غذاها و نوشیدنی‌های سالم در فروشگاه‌های مجاز WIC را نشان داد (۶۱). Meiqari و همکاران (۲۰۱۵) : کوپن‌های WIC برای تشویق مادران برای کاهش کالری چربی در محصولات لبنی، یک مداخله قدرتمند و مقرون به صرفه برای تغییر رفتارهای بهداشتی در بین خانواده‌های کم درآمد است(۶۲) Stifel و همکاران (۲۰۰۶): با وجود آنکه خانواده‌های فقیر و خانواده‌های با وضعیت تغذیه‌ای نامناسب برای انتقال وجه نقد به خوبی هدف گیری شده اند اما شواهدی مبتنی بر دستیابی به اهداف تغذیه ای در این مطالعه به دست نیامد (۶۳).

برنامه‌های تهیه و ارائه غذا

برنامه شیر مدرسه یکی از مهمترین برنامه‌های تامین غذا در حوزه شیر و لبنیات به شمار می رود. در خصوص برنامه شیر مدرسه ایران، جستجوی متون نشان داد این برنامه با تلاشهای دفتر بهبود تغذیه وزارت بهداشت با هدف کلی ترویج فرهنگ مصرف شیر و ارتقاء سطح سلامت دانش آموزان از سال ۱۳۷۹ در هفت استان کم برخوردار آغاز و تا تحت پوشش قرار گرفتن تمام دانش‌آموزان در سراسر کشور ادامه پیدا کرد، اما متاسفانه به دلیل عدم تامین اعتبارات مالی در سال ۱۳۹۶ متوقف شده و سپس از سال ۱۳۹۸ تنها در استان‌های بسیار نا امن غذایی کشور ادامه یافته است. ارزشیابی دقیقی از چگونگی اجرای این برنامه در دسترس نیست و به نظر می رسد اجرای ضعیف بخش آموزشی پیش بینی شده در این برنامه و کیفیت پایین و طعم نامطلوب شیرهای عرضه شده به عنوان شیر مدارس از نقاط ضعف آن به شمار می رود (۶۴، ۴۲).

مطالعات مقطعی انجام شده در سایر کشورها نشان از تأثیر مثبت این برنامه در افزایش دریافت شیر و لبنیات در گروه هدف آن دارد. به عنوان مثال Marsh و همکاران در ارزیابی برنامه شیر رایگان در مدارس در نیوزیلند نشان داده اند که این برنامه یک روش مؤثر افزایش مصرف شیر و فراورده‌های شیری در کودکان سنین مدرسه به شمار می رود (۶۵). در مطالعه ای دیگر Lee و همکاران نشان دادند شرکت در برنامه شیر مدرسه به دریافت بالاتر کلسیم و مواد مغذی در شرکت کنندگان در این برنامه منجر شده است (۶۶). مطالعه Zhou

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

و همکاران نیز نشان داد مصرف طولانی مدت شیر مدرسه می‌تواند تراکم استخوان در کودکان ۱۲-۱۰ سال را افزایش دهد (۶۷). همچنین نوشیدن شیر به مدت طولانی در برنامه شیر مدرسه می‌تواند به افزایش توجه و حافظه کودکان کمک کند (۶۸). در مطالعه دیگری در ایران تأثیرات مفید برنامه شیر مدارس بر عملکرد بدنی و عملکرد مدرسه به ویژه در دختران گزارش شده است (۶۹).

برنامه‌های ترویجی مصرف لبنیات

مرور ادبیات علمی در زمینه اثربخشی برنامه‌های ترویجی و تبلیغی نشان می دهد تبلیغات از طریق رسانه‌ها به ویژه تلویزیون در گروه سنی کودکان می توانند در ترجیحات و دریافت‌های غذایی آنان تأثیرگذار باشد (۷۱، ۷۰). در ایران در حالی که با وجود قانون ممنوعیت تبلیغات کالاهای آسیب رسان، تبلیغات این مواد غذایی در رسانه‌ها همچنان ادامه دارد، به نظر می رسد هزینه‌های سنگین تبلیغات در صدا و سیما از یک سو و حاشیه سود اندک صنایع لبنی ناشی از تعیین سقف قیمتی توسط دولت از سوی دیگر مانع از اجرای تبلیغات فراورده‌های لبنی از سوی صاحبان این صنایع در صدا و سیما باشد. همچنین مستنداتی از وجود برنامه کشوری ترویج مصرف لبنیات به دست نیامد.

در ایالات متحده یکی از مهمترین ساختارها برای اجرای برنامه‌های ترویجی تغذیه، برنامه‌های Commodity Checkoff است. در حقیقت این برنامه‌ها، برنامه‌های بازاریابی جمعی برای کالاهای کشاورزی تولید شده در این کشور هستند که هدف آنها افزایش تقاضای کلی بازار (داخلی و خارجی) و افزایش درآمدهای تولیدکننده است. بودجه این برنامه‌ها از طریق وضع مالیات بر مزارع صنعتی تأمین می شوند. بودجه این برنامه‌ها سالانه در حدود ۱ میلیارد دلار در بخش کشاورزی است. معمولاً پس از تصویب برنامه توسط اکثر تولید کنندگان طی یک همه پرسی، مالیات برای کلیه شرکت‌ها الزامی است. درآمد حاصل از این برنامه‌ها در انواع فعالیت‌های بازاریابی (و گاهی تحقیقات) سرمایه گذاری می شود و براساس کالاها متفاوت است. عمده ترین فعالیت مورد استفاده اکثر این برنامه‌ها، تبلیغات عمومی در رسانه‌ها است. Kaiser و همکاران در مطالعه خود نسبت منافع به هزینه در این برنامه را برای همه فراورده‌های لبنی ۴/۳ تخمین می زنند (۷۲). یکی از مهمترین بسیج‌های تبلیغاتی که ذیل National Dairy Checkoff Program اجرا شده است، بسیج Got Milk بوده است.

این کمپین به صورت یک سری منسجم از تبلیغات در تلویزیون و روزنامه پخش می شد و بیش از دو دهه این تبلیغ در اوج بود و ۳۵۰ مدل از این تبلیغ و تبلیغ "سبیل شیر" در این کشور از روزنامه و تلویزیون که تأثیرگذارترین رسانه‌های آن زمان بودند منتشر شد. در تمام آن دوران ۸۰٪ از مردم آمریکا با این تبلیغ مواجهه داشتند. این تبلیغات به زبان اسپانیایی هم ترجمه شده بود تا جمعیت اسپانیایی زبان را هم مخاطب قرار دهد. این عبارت به جز در تبلیغات متعددی که به طور مستقیم پخش می‌شد، در فیلم‌ها یا برنامه‌های متعددی هم از زبان هنرپیشه‌های مشهور گفته می شد که موجب یادآوری و در ذهن ماندن این تبلیغ می شد. با این وجود میزان مصرف شیر در آمریکا طی سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۰ از ۲۸,۶ به ۲۰,۹ گالن کاهش یافت. علت‌های زیادی برای این مساله ذکر شده است، ازجمله رقابتی که از سوی نوشیدنی‌های غیر لبنی وجود دارد و نیز تمایل مردم به شیوه زندگی سالم‌تر که در پیروی از گیاهخواری دیده می شد. اما همچنین، ادعا شده است که این بسیج تبلیغاتی بیشتر خاطره انگیز بوده تا ترغیب کننده مصرف شیر (۷۳).

برنامه تشویق مصرف و آگاهی بخشی در مورد شیر با برند Milk works نیز با هدف بهبود نگرش و افزایش مصرف شیر در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳ در فنلاند طراحی و اجرا شده است. گروه هدف این برنامه بانوان ۲۰ تا ۳۵ ساله فنلاند بودند. سه هدف اصلی این برنامه عبارت بودند از:

۱. کاهش تعداد افرادی که شیر نمی‌نوشند و افزایش تعداد افرادی که هر روز شیر می‌نوشند.
۲. بهبود تصویر مثبت شیر و افزایش تعداد افرادی که شیر را دوست دارند.
۳. زنان تشخیص دهند که شیر یک غذای متعادل و سالم است و نوشیدن آن با غذا مناسب است.

درصد افرادی که هر روز شیر می نوشیدند از ۷۴٪ در سال ۲۰۱۰ به ۶۵٪ در سال ۲۰۱۱ و ۶۹٪ در سال ۲۰۱۲ رسید. بنابراین این هدف تامین نشد. در سال ۲۰۱۰، ۴۵ درصد از گروه مداخله با عبارت "شیر خوب است" موافق بودند و این میزان در سال ۲۰۱۱ به ۴۶ درصد، در سال ۲۰۱۲ به ۴۹ و در سال ۲۰۱۳ به ۴۸ درصد رسید. محققان به این باور رسیدند که این هدف تامین شده است. همچنین ۹۳٪ در سال ۲۰۱۰، ۹۲٪ در سال ۲۰۱۱ و ۹۴٪ در سال ۲۰۱۲ معتقد بودند که شیر غذای سالمی است. محققان بر این باورند که این هدف نیز تامین شده است. این برنامه براساس تعداد افرادی که پیام برنامه را دریافت کردند یک برنامه هزینه

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

اثربخش ارزیابی شده است. در این مطالعه، روزنامه‌ها و برنامه‌های صفحات وب براساس تعداد افراد مواجهه یافته با پیام‌ها، هزینه اثربخش ترین روش بودند. اما این برنامه برای افرادی که شیر می‌نوشیدند و افرادی که اصلاً شیر مصرف نمی‌کردند، از روش‌ها و پیام‌های یکسانی استفاده کرده است که از مهمترین محدودیت های آن به شمار می رود. چرا که هدف در گروهی که شیر نمی‌نوشند، تغییر نگرش آنها و شروع مصرف شیر و در گروهی که شیر می نوشند، هدف تقویت نگرش موجود و افزایش مصرف شیر است (۷۴).

در مطالعه دیگری با هدف بررسی ادراکات مصرف کنندگان اسکاتلندی در مورد کمپین بازاریابی "سبیل شیر" و اثربخشی این کمپین در نشان دادن شیر به عنوان یک محصول لذت بخش ، سالم ، مدرن و استفاده از آن به عنوان ابزاری برای افزایش مصرف شیر، یک بررسی چهره به چهره با نمونه ای (n = 100) از مصرف کنندگان اسکاتلندی انجام شد. نتایج این مطالعه نشان داد که نسبت به این کمپین شناخت و نگرش مثبتی وجود دارد و افراد مشهور از آن حمایت می‌کردند. به نظر می‌رسد که شیر به عنوان یک کالا در نظر گرفته می‌شود و اگرچه مزایای سلامتی آن شناخته شده است اما به نظر نمی‌رسد که در افزایش سطح مصرف نقش مهمی داشته باشد. از نظر جنسیت، سن، گروه بندی اقتصادی – اجتماعی در مقایسه با گروه کوچکی که تبلیغات را ندیده بودند به جز در درک برخی از دیدگاه‌های غیر تغذیه ای، تفاوت کمی در ادراکات وجود داشت(۷۵).

برچسب گذاری غذایی

این گروه از سیاست‌ها در پاسخ به افزایش نرخ چاقی و بیماریهای غیر واگیر (Non Communicable Diseases) وابسته به رژیم غذایی، شکل گرفت و بر بهبود رژیم‌های غذایی افراد با استفاده از راهکارهایی مانند برچسب زدن مواد غذایی تمرکز دارد. هدف از برچسب‌های مواد غذایی این است که بر مصرف کنندگان تأثیر بگذارد تا در مورد انتخاب غذای خود تصمیم‌های سالم تری بگیرند (۷۶). برچسب گذاری مواد غذایی به مصرف‌کنندگان کمک می کند تا محصولات خود را از برندهای تجاری مختلف بر اساس سبدهای غذایی روزانه و کالری دریافتی خود انتخاب کنند (۷۷). همچنین به عنوان یک مداخله آموزش تغذیه، برچسب‌های تغذیه‌ای اجباری دسترسی گسترده‌ای دارند و در زمان خرید و همچنین در هنگام تهیه یا مصرف غذا کاربرد دارند.

در ایران یک سیستم چراغ راهنمایی تغذیه ای با استفاده از سه رنگ سبز، نارنجی و قرمز برای محتوای چربی، شکر، نمک و اسید چرب اشباع در مواد غذایی طراحی شده است که به ترتیب میزان کم، متوسط و زیاد مواد تشکیل دهنده را نشان می دهد. محاسبه مقادیر و تعیین رنگ برای هر غذا براساس مقادیر در ۱۰۰ گرم غذاهای جامد، ۱۰۰ میلی لیتر غذاهای مایع یا اندازه وعده غذایی بوده است. برچسب گذاری مواد غذایی در ایران از سال ۲۰۱۴ به طور داوطلبانه در ایران آغاز شد و از اوایل سال ۲۰۱۶، برچسب زدن چراغ راهنمایی تغذیه ای بر روی بسته‌های مواد غذایی برای کلیه غذاهای وارداتی و خانگی به جز محصولاتی که از نظر شیمیایی فرآوری نشده و یا فرمول بندی نشده اند، مانند سبزیجات، ادویه جات، ترشی جات، سرکه، آب لیمو، چای، ، قهوه، عسل، خرما، آرد و زرشک اجباری است (۷۸، ۷۷). عدالتی و همکاران در یک مطالعه گذشته نگر به تحلیل این سیاست پرداخته اند. در این مطالعه، عوامل اصلی زمینه ای که سیاست ملی شدن برچسب تغذیه را تحت تأثیر قرار می‌دهد شامل عوامل مرتبط با گذار تغذیه ای و سلامت، تعهد سیاسی و عوامل بین المللی ذکر شده است. همچنین مشارکت ضعیف رسانه‌ها در اطلاع رسانی عمومی در خصوص برچسب چراغ راهنمایی، ناهماهنگی در رتبه بندی رنگ چراغ راهنمایی غذایی با استفاده از دستورالعمل‌های استاندارد مواد غذایی، عدم سازگاری بین رنگ چراغ راهنمایی و طبیعت سالم / ناسالم برخی محصولات غذایی و عدم وجود یک ارزیابی جامع طرح از جمله چالش‌های مشخص شده این سیاست ذکر شده است (۷۹).

مطالعات مروری نشان می دهند برچسب‌های تغذیه ای بر روی غذاهای از پیش بسته بندی شده یک مداخله مقرون به صرفه در سطح جمعیت با دسترسی بی نظیر است. با این حال، برای به دست آوردن پتانسیل‌های خود، دولت‌ها باید قالب‌های جدید و انواع مختلفی از محتوای اطلاعات را مورد بررسی قرار دهند تا اطمینان حاصل شود که اطلاعات تغذیه ای در دسترس و قابل فهم است (۸۰). مطالعه دیگری نتیجه گیری می کند برچسب زدن به مواد غذایی می تواند یک روش مؤثر در توانمندسازی مصرف کنندگان در انتخاب محصولات سالم باشد. برچسب‌های تفسیری، به عنوان مثال برچسب‌های چراغ راهنمایی، می توانند مؤثرتر باشند (۸۱). با این حال به نظر می رسد با توجه به فلسفه شکل گیری این سیاست، استفاده از آن ممکن است در انتخاب نوع لبنیات مصرفی تأثیرگذار باشد، چنانکه مطالعه Yoo و همکاران نشان

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

داد که برچسب گذاری تغذیه ای درک کودکان و نوجوانان را از ناسالم بودن فراورده‌های لبنی با شکر بالا افزایش می دهد (۸۲)، اما مطالعه ای در زمینه تأثیر این سیاست بر افزایش مصرف لبنیات دیده نشد.

نتیجه گیری

در مجموع به نظر می‌رسد رویکرد جامع و مبتنی بر کل نظام تولید و مصرف شیر و لبنیات در کشور وجود ندارد و سیاست‌ها در بخش‌های تولید، فراوری، عرضه و مصرف به صورت بخشی، بعضاً مقطعی و غالباً بدون ارزشیابی تأثیرات آنها در هر بخش و بر بخش‌های دیگر اتخاذ شده اند. با توجه به شرایط موجود، به نظر می‌رسد اتخاذ رویکردی فرابخشی در این زمینه بسیار الزامی است. از آنجا که تضمین تداوم تولید شیرکافی و با کیفیت پیش نیاز انکارناپذیر افزایش سرانه مصرف آن در جامعه به شمار می‌رود، در تدوین هر نوع سیاستی به منظور افزایش سرانه مصرف شیر در جامعه، حمایت از تولیدکنندگان شیر باید در اولویت قرار داشته باشد. قیمت گذاری شیرخام با روش‌های منسوخ شده در کنار قیمت بالای نهاده‌های دامی ناشی از روش ناکارآمد حمایت ارزی و میزان پایین بهره وری می‌تواند موجب درآمد ناکافی کشاورزان و ضرردهی مزارع تولید شده و همچنین کاهش حاشیه سود صنایع لبنی ناشی از قیمت گذاری دستوری، در بلندمدت می‌تواند به تعطیلی واحدهای تولیدی و فراوری لبنیات بینجامد که خود موجب کاهش عرضه، افزایش بیشتر قیمت فراورده‌های لبنی و تأثیر منفی بر مصرف کنندگان می‌شود. اتخاذ روش‌های به روز و پویا در قیمت گذاری شیر خام و با در نظر گرفتن هزینه‌های حقیقی تولید، تمرکز بر روش‌های افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌های تولید و همچنین آزادسازی قیمت در صنایع لبنی نیز می‌تواند در بهبود تولید و عرضه شیر کمک کننده باشد.

از سویی دیگر آزاد سازی قیمت‌ها ممکن است دسترسی بخش کم درآمد جامعه به لبنیات را تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین ضروری است به طور همزمان احیای برنامه‌های حمایتی دولت در زمینه مصرف شیر و لبنیات از جمله برنامه شیر مدرسه و توزیع مرتب حداقل ۷۰ نوبت شیر در هر سال تحصیلی در کلیه مدارس و مقاطع تحصیلی در سطح کشور و همچنین پیگیری گنجاندن مقادیر کافی لبنیات در برنامه‌های کمک غذایی برای سالمندان و بسته‌های غذایی حمایتی برای دهک‌های درآمدی پایین جامعه، علاوه بر مادران باردار و کودکان دچار سوءتغذیه تحت پوشش طرح حمایتی-مشارکتی (۸۳) مد نظر قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود بودجه ای که در حال حاضر به صورت ما به التفاوت نرخ ارز به نهاده‌های دامی پرداخت می‌شود و به نظر می‌رسد فاقد کارایی لازم است، به عنوان منبع مالی این برنامه‌های حمایتی مورد استفاده قرار گیرد.

همچنین به منظور بهبود فضای کسب و کار، تخصیص زمان مشخص در هر ماه از جانب رسانه ملی در شبکه‌های مختلف برای پخش برنامه‌های آموزشی و اطلاع رسانی در خصوص فرآیندهای تولید تا مصرف غذا و حضور کارشناسان ذیصلاح از جانب نهادهای دارای نقش حاکمیتی در موضوع غذا و تغذیه به منظور پاسخگویی به شبهات و پرسش‌های مردم، به منظور ایجاد شفافیت و تقویت اعتماد مصرف کنندگان و در قالب اجرای برنامه‌های ترویجی مصرف لبنیات، پیشنهاد می‌گردد.

• References

1. Rozenberg S, Body J-J, Bruyere O, Bergmann P, Brandi ML, Cooper C, et al. Effects of dairy products consumption on health: benefits and beliefs—a commentary from the Belgian Bone Club and the European Society for Clinical and Economic Aspects of Osteoporosis, Osteoarthritis and Musculoskeletal Diseases. Calcified tissue international. 2016;98(1):1-17.

2. Milk and dairy product in human nutrition. Rome: Food and Agriculture Organization of the United ations; 2013.

3. Sobhani SR. Assessinag the changes of Iranian food basket in terms of its compatibility with the components of a sustainable diet using Household Budget Survey data from 1991 to 2017 [dissertation]. Tehran: Shahid Beheshti University, M.C. Faculty of Nutrition Sciences and Food Technology; 2019 [in Persian].

4. Mohammad K, Siassi F, Abdollahi Z, Abdollahi M, Salehi F, Houshiarrad A, et al. Optimal food basket for the Iranian society. Tehran: Andisheh Mandegar Press; 2013 [in Persian].

5. Law of the Fourth Economic, Social and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran, Islamic Parliament of Iran (2004).

6. Thorning TK, Raben A, Tholstrup T, Soedamah-Muthu SS ,Givens I, Astrup A. Milk and dairy products: good or bad for human health? An assessment of the totality of scientific evidence. Food & nutrition research. 2016;60(1):32527.

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

7. Mojaverian SM, Amirnejad H, Ahmadi Kaliji S. Investigating the consumers' preference and behavior for dairy products based on the nested structure in Sari, Iran. Journal Of Agricultural Economics Research. 2021; 12 (4): 123- 144 [in Persian].

8. Esfarjani F, Mohammadi-nasrabadi F, Roustaee R, Khalafi M, Alikhanian H, Nouri Saeidlou S, et al. Household milk consumption and Its Socio-economic Associates in west Azarbayejan province, North-west Iran. Nutrition and Food Sciences Research. 2015;2(3):21-7.

9. Karbasi A, Aghasafari H. Investigating the factors influencing consumers' inclination towards branded dairy. JFST. 2018; 72(14):327-336 [in Persian].

10. Hosseini SS, Erfanian Z. Modeling the effects of advertising on the demand for dairies in iran (case study: milk industries of iran). Iranian Journal Of Agricutural Economics And Development Research. 2008;39(1): 1-9 [in Persian].

11. Rahnama H, Rajabpour S. Factors for consumer choice of dairy products in Iran. Appetite. 2017;111:46-55

12. Adham-Maleki E. Resisting economy, dairy products consumption and public health Policy: Current status & future planning. International Journal of Medical Reviews. 2014;1(2):53 [in Persian].

13. Mozaffarian D, Angell SY, Lang T, Rivera JA. Role of government policy in nutrition barriers to and opportunities for healthier eating. Bmj. 2018;361:k2426 doi:10.1136/bmj.k2426.

14. FAO; 2021 [13/05/2021]. Available from: http://www.fao.org/faostat/en/#compare.

15. Peters MDJ, Godfrey CM ,Khalil H, McInerney P, Parker D, Soares CB. Guidance for conducting systematic scoping reviews. JBI Evidence Implementation. 2015;13(3):141-146.

16. Soltani-nezhad H, Naserpour A, Fallah J, Narouei M. Agricultural support policies focusing on market-based approaches. Tehran: Exchange Publications affiliated with the Exchange Information and Services Company: 2017 [in Persian].

17. Rahimi Soureh S. Investigating the support system in the agricultural sector. Tehran Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture. 2014 [in Persian].

18. Hyseni L, Atkinson M, Bromley H, Orton L, Lloyd-Williams F, McGill R, et al. The effects of policy actions to improve population dietary patterns and prevent diet-related non-communicable diseases: scoping review. European journal of clinical nutrition. 2017;71(6):694-711.

19. Doyon M. Canada's Dairy Supply Management:Comprehensive Review and Outlook for the Future. CIRANO et Universite Laval, 2011.

20. Morgan N. Smallholder dairy development: Lessons learned in Asia. Animal Production and Health Commotion for Asia and the Pacific and FAO. 2009.

21. Gönenç S, Rehber E. Privatization in agro-food sector: The case of Turkish dairy industry. British Food Journal. 2007;109(9):661-74.

22. Nyariki DM. Impacts of policy reforms on the livestock industry in Kenya: The case of the dairy sector. Livestock Research for Rural Development. 2009;21.

23. Kaheni F, Kaheni S, Sharifzadeh Gh.R, Nasiri Fourg A, Avan M. Consumption amount of milk and dairy products in school children of 6-11 years old in Birjand during 2007. Journal of Birjand University of Medical Sciences. 2009; 16,2(39): 61- 67[in Persian].

24. Sadeghi Sefidmazgi A, Zare Bidaki M, Shirvani Brojeni N, Darzi Larijani SH. Milk pricing system in iran: challenges and solutions. Journal Of Animal Production (Journal Of Agriculture). 2017; 19(1):59-69 [in Persian].

25. law of Price determination system of goods and services (support basket), 1999 [in Persian].

26. Faryadras V, Jeyran A, Shabanzadeh M, Jahadgar R. Economic and welfare analysis of the guaranteed milk purchase plan. Eqtesad-E Keshavarzi Va Towse'e. 2017; 25(97):55-74[in Persian].

27. Karbasi P, Yousefi A, Amin A. The Impact of Iranian Targeted Subsidy Plan on the Comparative Advantage of Dairy Farms. International Conference on Energy, Regional Integration and Socio-economic Development; 2013;Isfahan, Iran [in Persian].

28. Balagtas JV, Smith A, Sumner DA. Effects of milk marketing order regulation on the share of fluid-grade milk in the United States. American Journal of Agricultural Economics. 2007;89(4):839-51.

29. Chouinard HH, Davis DE, LaFrance JT, Perloff JM. Milk marketing order winners and losers. Applied Economic Perspectives and Policy. 2010;32(1):59-76.

30. Borawski P, Guth M, Truszkowski W, Zuzek D, Beldycka-Borawska A, Mickiewicz B, et al. Milk price changes in Poland in the context of the Common Agricultural Policy. Agricultural Economics. 2020;66(1):19-26.

31. The EU dairy sector, Main features, challenges and prospects. European Parliamentary Research Service, 2018.

32. Keane M, O'Connor D. Policy Schemes and Trade in Dairy Products: Agricultural Policy Schemes: European Union's Common Agricultural Policy. Encyclopedia of Dairy Sciences: Second Edition2011. p. 295-9.

33. Hosseini Ss, Iravani S. Evaluating support policies of milk producers in iran:1989-2008. Agricultural Economics: Iranian Journal Of Agricultural Economics (Economics And Agriculture Journal) 2011;5(3):1-24 [in Persian].

34. Manafi M. The role of agricultural credit, subsidies and extension on dairy sector sustainability: A case of Northern Iran. Advances in Environmental Biology. 2011;5(13):3772-4.

35. Abnar SH, Karimi_fard S, Ghalambaz F. Estimation of milk supply and demand functions in Iran and study of welfare effects of fodder subsidy policy on producers and

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

consumers. The 10th biennial conference of Iran's Agricultural Economics.1395, Kerman, Iran [in Persian].

36. Mehrabanian E. Public-Private Sector Participation in Indian Dairy Industry: "The Beginning of the Second White Revolution". Tehran: Ministry of Agriculture Jihad, Planning Research, Agricultural Economics and Rural Development Institute, 2014 [in Persian].

37. Bruna Márcia Machado Moraes, Filho RB. International Dairy Trade: Analysis of stimulus policies for milk production in Brazil. . Food and Nutrition Science - An International Journal. 2017;2:11-25.

38. Semerci A, Çelik AD. Reflections of animal husbandry subsidies on dairy cattle enterprises: A case study of Hatay Province-Turkey. Journal of Tekirdag Agricultural Faculty. 2017;14(2):92-100.

39. Bezlepkina IV, Lansink AGO, Oskam AJ. Effects of subsidies in Russian dairy farming. Agricultural Economics. 2005;33(3):277-88.

40. Knips V. Developing countries and the global dairy sector part I global overview. 2005.

41. Baena Rojas JJ, Cano JA, Duque Giraldo M. Economic openness and trade policy: Struggles of the dairy sector in colombia. Revista Venezolana de Gerencia. 2020;25(91):846-68.

42. Ahadi Z, Nabizadeh-Asl L, Akbari, Mozaffari-Khosravi H, Najarzadeh A. Acceptance Level of Free Milk program and the Factors Affecting on it in Girl High Schools in Yazd. Tolou-e-Behdasht. 2013;12(3):140-8 [in Persian].

43. Export and import regulations in 2019. Tehran: Commercial Publishing Company (affiliated to the Institute of Business Studies and Research), 2019 [in Persian].

44. Knips V. Developing Countries and the Global Dairy Sector, Part II: Country Case Studies. FAO, 2006.

45. Läpple D, Sirr G. Dairy Intensification and Quota Abolition: A Comparative Study of Production in Ireland and the Netherlands. EuroChoices. 2019;18(3):26-32.

46. Economic review of livestock products. Ministry of Agriculture Jihad, Deputy of Planning and Economy, Research Planning and Agricultural Economics Research Institute, 2004[in Persian].

47. Staal SJ, Nin Pratt A, Jabbar M. Dairy development for the resource poor. Part 3: Pakistan and India dairy development case studies. FAO, 2008.

48. Dourandish A. Determining the optimal combination of supportive policy tools in Iran's agricultural sector (selected products: wheat, milk and poultry) [dissertation]. Tehran: Campus of Agriculture and Natural Resources, University of Tehran;2008 [in Persian].

49. Epstein LH, Jankowiak N, Nederkoorn C, Raynor HA, French SA, Finkelstein E. Experimental research on the relation between food price changes and food-purchasing patterns: a targeted review. The American Journal of Clinical Nutrition. 2012;95(4):789-809.

50. Andreyeva T, Long MW, Brownell KD. The impact of food prices on consumption: a systematic review of research on the price elasticity of demand for food. Am J Public Health. 2010;100(2):216–22.

51. Chizari AH, Shokoohi Z, Salami H, Hosseini SS. Existence of habits and empirical demand analysis: a case study for urban households' dairy products demand in iran. Agricultural Economics: Iranian Journal of Agricultural Economics (Economics And Agriculture Journal). 2015; 9(2):19-35[in Persian].

52. Mohammadi Nasrabadi F, Ghodsi D. Study of the situation and analysis of the food products market in Iran in the last decade (between 2006-2017). Tehran: National Nutrition and Food Technology Research Institute;2018 [in Persian].

53. Mahar Q, Qureshi MB, Rajar AH. Impact of subsidy of dairy products on youth health: Case study district Hyderabad. J Liaquat Univ Med Health Sci. 2014;13(3):134-7.

54. Afshin A, Peñalvo JL, Del Gobbo L, Silva J, Michaelson M, O'Flaherty M, et al. The prospective impact of food pricing on improving dietary consumption: A systematic review and meta-analysis. PLOS ONE. 2017;12(3):e0172277.

55. Gittelsohn J, Trude ACB, Kim H. Pricing Strategies to Encourage Availability, Purchase, and Consumption of Healthy Foods and Beverages: A Systematic Review. Prev Chronic Dis. 2017;14:E107-E.

56. Pasdar Y, Rezaei M, Darbandi M, Sharafi K. The effect of eliminating subsidies on food consumption of households in Kermanshah–Iran. International Journal of Pharmacy and Technology. 2016;8(1):11141-50.

57. Hosseini SS, Pakravan Charvadeh MR, Salami H, Flora C. The impact of the targeted subsidies policy on household food security in urban areas in Iran. Cities. 2017;63:110-7.

58. Goli Y, Moniri M. The targeted subsidies act implementation and the combination of agricultural goods in iranian households' basket. Journal of The Marco And Strategic Policies. 2018; 6(22):133-149 [in Persian].

59. Pourahmad A, Mahdi A, Mahdian Bahnamiri M. Analysis of iran subsidy plan and its influence on health nutrition and food security as one of the urban health indices in the tetraploid regions of qom megalopolis. Human Geography Research Quarterly. 2015;47(3):507-527 [in Persian].

60. Mortazavi SA, Pirooz R, Mahmoodgordi R. The Effect of Increasing Milk Prices on the Net Welfare of Income Deciles of Urban Groups in Iran. The Economic Research. 2015;15(3):23-37.

61. Schultz DJ, Byker Shanks C, Houghtaling B. The Impact of the 2009 Special Supplemental Nutrition Program for Women, Infants, and Children Food Package Revisions on Participants: A Systematic Review. Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics. 2015;115(11):1832-46.

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

62. Meiqari L, Torre L, Gazmararian JA. Exploring the impact of the new wic food package on low- fat milk consumption among wic recipients: A pilot study. Journal of Health Care for the Poor and Underserved. 2015;26(3):712-25.

63. Stifel D, Alderman H. The "Glass of Milk" subsidy program and malnutrition in Peru. World Bank Econ Rev. 2006;20(3):421-48.

64. Sahargahi B, Ramezan P, Ghamarzad H. Problems of Iran School Milk Program (SHAMA) from the perspective of food science and nutrition experts. First national conference on snack Foods; 2014, Mashhad, Iran [in Persian].

65. Marsh S, Jiang Y, Carter K, Wall C. Evaluation of a Free Milk in Schools Program in New Zealand: Effects on Children's Milk Consumption and Anthropometrics. Journal of School Health. 2018;88(8):596-604.

66. Lee JH, Kim WK, Kim SH. Participation in the School Milk Program Contributes to Increased Milk Consumption and Dietary Nutrient Intake by Middle School Students in South Korea. Nutrients. 2019;11(10):2386.

67. Zhou Y, Hu Y, Ma Z, Zhao X, Yin S. Relation of long-term consumption of school milk to bone density in children. Journal of hygiene research. 2011;40(1):65-7.

68. Hu YM, Chen WL, Zhang YY, Zhao XF, Yin SA. The relationship of long-term school milk consumption and their attention, cognitive ability among children. Chinese journal of preventive medicine. 2010;44(12):1111-4.

69. Rahmani K, Djazayery A, Habibi MI, Heidari H, Motlagh ARD, Pourshahriari M, et al. Effects of daily milk supplementation on improving the physical and mental function as well as school performance among children: Results from a school feeding program. Journal of Research in Medical Sciences. 2011;16(4):469-76.

70. Russell SJ, Croker H, Viner RM. The effect of screen advertising on children's dietary intake: A systematic review and meta-analysis. Obesity Reviews. 2019;20(4):554-68.

71. Smith R, Kelly B, Yeatman H, Boyland E. Food Marketing Influences Children's Attitudes, Preferences and Consumption: A Systematic Critical Review. Nutrients. 2019;11(4):875.

72. Kaiser HM. Background Brief on Checkoff Programs. Cornell University, 2009.

73. Watts J, Vallis G. Celebrities, Satirical Rock Stars, and Calcified Mustaches: A Review of the Cause and Effect of the Milk Media Phenomena 2009. Available from : www.writing.ucsb.edu › publications › 2010_Watts.

74. Tikkanen I. Measuring Effectiveness of a Milk Information and Promotion Programme in Finland. 2015.

75. Bower JA, Mateer N. "The white stuff?" An investigation into consumer evaluation of the Scottish celebrity milk marketing campaign. Nutrition and Food Science. 2008;38(2):164-74.

76. Review of current labelling regulations and practices for food and beverage targeting children and adolescents in Latin America countries (Mexico, Chile, Costa Rica and Argentina) and recommendations for facilitating consumer information. United Nations Children's Fund, UNICEF, 2016.

77. Moslemi M., Kheirandish M., Nezhad Fard Mazaheri R., Hosseini H.,Jannat B.,Mofid V., Moghaddam A, Karimian N. National food policies in the Islamic Republic of Iran aimed at prevention of noncommunicable diseases. . East Mediterr Health J 2020;26(12).

78. Zargaraan A, Dinarvand R, Hosseini H. Nutritional Traffic Light Labeling and Taxation on Unhealthy Food Products in Iran: Health Policies to Prevent Non-Communicable Diseases. Iran Red Crescent Med J. 2017;19(8):e57874.

79. Edalati S, Omidvar N, Haghighian Roudsari A, Ghodsi D, Zargaraan A. Development and implementation of nutrition labelling in Iran: A retrospective policy analysis. The International journal of health planning and management. 2020; 35: e28–e44.

80. Campos S, Doxey J, Hammond D. Nutrition labels on pre-packaged foods: a systematic review. Public Health Nutrition. 2011;14(8):1496-506.

81. Cecchini M, Warin L. Impact of food labelling systems on food choices and eating behaviours :A systematic review and meta-analysis of randomized studies. Obesity Reviews. 2015;17:n/a-n/a.

82. Yoo HJ, Machín L, Arrúa A, Antúnez L, Vidal L, Giménez A, et al. Children and adolescents' attitudes towards sugar reduction in dairy products. Food Research International. 2017;94:108-14.

83. Ghodsi D, Rashidian A, Omidvar N, Eini-Zinab H, Raghfar H, Ebrahimi M. Process evaluation of a national, community-based, food supplementary programme for improving the nutritional status of children in Iran. Public Health Nutr. 2018;21(15):2811-8.

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]

Review article

Policy Recommendations to Increase Milk and Dairy Consumptions in Iran Based on a Scoping Review

*Roustaee R[1], Eini-Zinab H [2], Mohammadi-Nasrabadi F[*3]*

1- PhD Candidate of Food and Nutrition Policy, Dept.of Community Nutrition, School of Nutrition Sciences and Food Technology, National Nutrition and Food Technology Research Institute, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

2- Associated prof, Dept.of Community Nutrition, School of Nutrition Sciences and Food Technology, National Nutrition and Food Technology Research Institute, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

*3- *Corresponding author: Associated Prof (in Research), Dept.of Food and Nutrition Policy and Planning Research, School of Nutrition Sciences and Food Technology, National Nutrition and Food Technology Research Institute, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Email: f.mohammadinasrabadi@sbmu.ac.ir*

Received 16 Oct, 2020 **Accepted 23 Jan, 2021**

During the last decade, consumption of dairy products in Iranian households has decreased and reached nearly 164 g per day, which is far from recommendations of the "Iranian desirable food basket" to consume 250 g of dairy products per day. A range of various factors such as food supply, accessibility and choices affect consumption of milk and dairy products, and these factors are affected by the policies adopted in the production, processing, distribution and consumption of these products. The aim of the present review was to study dairy production and consumption policies in Iran and other countries and effectiveness of these policies through a scoping review using pragmatism paradigm. Based on the wide range of policies in this area, a general framework in two sections of production and consumption policies was described using simple review of the scientific literatures. Then, Scopus, Pubmed, SID and Google Scholar databases were searched for the time period of 2020–2005 using appropriate keywords. Manual searches were carried out within articles, reports, official agricultural-related websites such as the United States Department of Agriculture, World Health Organization and the European Parliament using Google search engines. After screening, 67 articles and documents were included in this study. Narrative synthesis of the included documents was carried out. Findings showed that comprehensive and integrated approaches from dairy production to consumption with emphasis on producer protection have generally been used in communities with successful experience in this field. It seems that adopting up-to-date and dynamic methods in raw milk pricing, considering real costs of production, focusing on methods to increase productivity and decrease production costs and changing price ceiling policy in dairy industries may help improve milk production and supply. It is necessary to revive government support programs on milk and dairy consumptions, including school milk programs as well as pursuing inclusion of sufficient quantities of dairies in food aid programs for the elderly people, pregnant women and children and food baskets for the lower income deciles.

Keywords: Subsidy, Price, School milk, Terrif, Promotion, Scoping review

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-06]